

Ізраїльська політика «ядерної непрозорості»: оцінки та перспективи

Сіновець Поліна Андріївна,
кандидат політичних наук

Протягом останніх років в ізраїльській політичній думці все частіше лунають голоси на користь перегляду ядерної політики держави, що передусім пов'язано з наростанням зовнішніх загроз для єврейської держави. Зокрема, загрозою номер один сьогодні вважається стрімкий розвиток іранської ядерної програми, який вже наприкінці нинішнього десятиліття може дозволити Ісламській Республіці Іран стати неофіційним членом «ядерного клубу». Навіть оприлюднена на початку грудня минулого року доповідь 16 американських спецслужб відносно того, що з 2003 року Тегеран припинив розробку воєнної ядерної програми не змінила ситуації.

Однак, не зважаючи на оприлюднену американцями інформацію, вже через тиждень після сенсаційної доповіді прем'єр-міністр Ізраїлю Е. Ольмерт підтвердив високу актуальність «іранського питання» для своєї країни. Під час свого виступу в Інституті національних досліджень у галузі оборони Е. Ольмерт зазначив, що Ізраїль продовжує вважати іранську ядерну програму загрозою номер один для своєї безпеки. «Іран продовжує свою діяльність по збагаченню урану і навіть за даними цієї доповіді він матиме достатню його кількість для створення ядерної бомби вже у 2010 році», – зазначив прем'єр-міністр Ізраїлю [1].

Отже, поява в регіоні нового неофіційного члена ядерного клубу спроможна перевести

- Стаття присвячена аналізу сучасної ядерної політики Ізраїлю, а також перспективам її трансформації в контексті розвитку ядерної програми Ірану та загрози отримання цією державою ядерної зброї.

Ключові слова: ядерне стримування, розповсюдження, переконливість, неприйнятна шкода.

- Стаття посвящена анализу современной ядерной политики Израиля, а также перспективам её трансформации в контексте развития ядерной программы Ирана и угрозы получения этим государством ядерного оружия.

Ключевые слова: ядерное сдерживание, распространение, убедительность, неприемлемый ущерб.

- The article gives the analysis of Israel's modern nuclear policy as well as the perspectives of its transformation in the framework of the Iranian nuclear program development. This point is extremely actual taking in consideration the threat of getting nuclear bomb by Iran.

Keywords: nuclear deterrence, proliferation, credibility, unacceptable damage.

протистояння двох держав Близького Сходу на новий рівень, який небезпечний загрозою застосування ядерної зброї. За такої ситуації Тель-Авів неминуче зіткнеться з дилемою ефективності національного ядерного стримування, яке й до цього дня залишається однією з найменш відкритих сфер політики Ізраїлю.

Метою даної статті є комплексний аналіз ефективності ядерної політики Ізраїлю в контексті регіональних викликів режиму нерозповсюдження ядерної зброї, пов'язаних, насамперед, із розвитком ядерної програми Ірану.

Хоча окреслена проблема є відносно новою, чимало політологів вже відзначилися у її дослідженні. Насамперед, це ізраїльські науковці, такі як Ш. Фельдман, З. Маоз, А. Коєн, відомі як працями з історії ядерної програми Ізраїлю, так і аналізом її сучасного стану [2]. З американських авторів варто виділити статті Дж. Гросс Стайн та Дж. Рассела, присвячені теоретичному осмисленню ядерної політики Ізраїлю та оцінці можливостей надання Ізраїлю розширеного стриму-

мування США на кшталт Західної Європи [3]. Серед російських досліджень привертає увагу праця І. Фабричникова та А. Фролова, присвячена історії формування «доктрини Бегіна» [4].

Ізраїльське ядерне стримування є одним з найбільш унікальних явищ ядерного століття. Ядерна програма Тель-Авіва започаткована ще в 1964 році, коли у пустелі Дімона був уведений у експлуатацію дослідний ядерний реактор. Плутоній, виділений з паливних стрижнів у реакторі, дозволив Ізраїлю створити перший ядерний боезаряд наприкінці 1966 або в 1967 р. [5].

Несекретні оцінки ізраїльського ядерного потенціалу значною мірою базуються на даних, отриманих від колишнього ізраїльського ядерного фахівця Мордехая Вануну у 1986 р. Згідно з різними оцінками, що досить розходяться, Тель-Авів може володіти кількістю ядерних боезарядів від 137 до 200 [6]. Отже, Ізраїль став шостою ядерною державою у світі й єдиною країною на Близькому Сході, яка має у своєму арсеналі ядерну зброю.

Унікальність ізраїльського ядерного стримування значною мірою зумовлена як географічними характеристиками держави, так і її історичним минулим, що склали основу формування ізраїльської стратегічної культури. За висловом деяких аналітиків, розміри території й геополітичне розташування Ізраїлю свідчать про те, що це «країна однієї бомби», причому досить невеликої. Тобто навіть єдиний ядерний удар здатний завдати країні непоправного збитку. Така ситуація сформувала спочатку наступальний характер оборонної військової стратегії Ізраїлю, яка побудована на тактиці блискавичного нападу і нанесення втрат супротивникові в перші години конфлікту. Цими ж чинниками зумовлений і ізраїльський варіант політики ядерного стримування.

Водночас Тель-Авів намагається підтримувати якісну військову неядерну перевагу, яка також може переконати супротивника відмовитися від використання сили і гарантувати перемогу в конфлікті без застосування ядерної зброї. Така позиція дещо пояснює ізраїльську політику «ядерної невизначеності» або «ядерної непрозорості». Є й інше пояснення, яке оприлюднив А. Коен, вважаючи політику «ядерної

непрозорості» наслідком надзвичайно важливої ролі безпеки для держави Ізраїль. «Ізраїльтяни уникають вимовляти вголос слово «ядерна бомба», використовуючи такі словосполучення як «ядерний вибір» або «ядерні можливості», подібно до того як ортодоксальні євреї ніколи не згадують ім'я Бога, замінюючи його синонімами» [7].

Вперше політика «ядерної непрозорості» була продемонстрована у 1963 р. під час зустрічі Ш. Переса, тодішнього ізраїльського міністра оборони, і президента США Дж. Ф. Кеннеді. На запитання про ізраїльський ядерний потенціал Ш. Перес відповів, що «Ізраїль не буде першою державою, яка принесе ядерну зброю на Близький Схід». У 1974 році І. Рабін доповнив це висловлювання і зазначив, що Ізраїль так само «не може дозволити собі бути другою (ядерною) державою» в регіоні [8]. Зазвичай цю фразу тлумачать як загрозу відійти від ядерної непрозорості в тому випадку, якщо будь-яка інша держава на Близькому Сході обере ядерний статус.

За свою вже понад сорокарічну історію політика ядерної непрозорості дозволила Ізраїлю досягти переваг, які неможливо поєднати.

1. Пом'якшити суперечність між отриманням державою військових ядерних можливостей і її прагненням зберегти Близький Схід без'ядерним.

2. Уникнути так званої «пастки зобов'язань», коли лідер держави змушений виконувати дану в рамках стратегії стримування загрозу, щоб уникнути втрати переконливості власних зобов'язань.

3. Поєднати фактичний ядерний статус з офіційною політикою основного союзника Ізраїлю – США, які незмінно були лідером руху нерозповсюдження ядерної зброї.

Уточненням ізраїльської військової доктрини є так звана «доктрина Бегіна», що стала офіційною політикою після ізраїльського авіаудару по іракському дослідницькому реактору «Осірак», здійсненому 7 червня 1981 р. Тоді ізраїльський прем'єр-міністр М. Бегін заявив, що Ізраїль блокуватиме будь-які спроби своїх ворогів отримати ядерну зброю [9].

Інтенсивний розвиток іранської ядерної програми сьогодні є саме таким випадком, коли молода могутня держава з демонстративною антиізраїльською риторикою може стати володарем другого в регіоні ядерного потенціалу.

Поки Тегеран не володіє ядерною зброєю, і згідно офіційним заявам не збирається її розробляти. Проте якщо взяти до уваги гіпотетичну можливість ІРІ отримати бомбу в найближчі п'ять років, навіть невеликий атомний боєзаряд може зруйнувати Ізраїль, повністю знищити цю країну, зважаючи на невелику площу її території.

Об'єктивна оцінка ситуації сьогодні припускає три варіанти розвитку подій.

1. Входження Ірану де-факто до клубу ядерних держав – публічно, тобто, за прикладом Індії або Пакистану. В цьому випадку ми розглянемо як можливості Ізраїлю запобігти даному сценарію, так і стан взаємного ірано-ізраїльського ядерного стримування, що неминуче встановиться на Близькому Сході.

2. Входження Ірану де-факто до клубу ядерних держав за прикладом Ізраїлю. Це означає формування політики ядерної непрозорості на кшталт моделі Тель-Авіва. Даний сценарій припускає встановлення нового вигляду біполярного ядерного стримування, в тому разі, якщо це влаштує обидві сторони.

3. Зупинення Ірану «на порозі» клубу ядерних держав, тобто отримання віртуальної можливості розробки ядерної зброї без здійснення такої.

Звичайно, кожна із розглянутих трьох моделей по-різному вплине на характер ізраїльського ядерного стримування. Отже, чим може загрожувати Ізраїль Ірану на даному етапі розвитку іранської ядерної програми? Один із варіантів – повторення ситуації 1981 року, коли іракський атомний реактор в Осіраку зазнав удару ізраїльської авіації. Проте, наскільки реальною є подібна загроза для Ірану? Така вірогідність вбачається вельми низькою з огляду на наступні чинники.

а) Між двома державами не встановлені дипломатичні відносини, тобто відсутній прямий канал дипломатичного зв'язку. У такій делікатній ситуації будь-який посередник може не тільки не поліпшити, але й погіршити відносини між Тегераном і Тель-Авівом. І цьому сприяє величезна кількість взаємної негативної інформації в пресі, що нерідко дає хибне уявлення про наміри і цілі супротивника.

б) Характер іранської стратегічної культури базується на багатому імперському минулому, з одного боку, і колоніальному досвіді - з іншого.

Крім того, релігійно-міфологічний світогляд зороастризму, а також шиїзму, що нашарувався на нього, пропонує чорно-білу картину світу, де Іран має відігравати месіанську роль останнього духовного оплоту всіх мусульман. За такої ситуації, зазначає К. Земке, головною фобією іранців стає страх «втратити обличчя», тобто, опинитися в ситуації, коли в черговий раз тиск «невірних» призведе до поразки прагнень іранського народу. Такою поразкою сьогодні вважається згорання іранської ядерної програми внаслідок зовнішнього тиску [10].

Таким чином, можна передбачати, що спроба вплинути на Іран шляхом загроз матиме ефект, зворотній очікуваному, тобто підштовхне Ісламську Республіку до ядерного вибору навіть завдяки суперечності під гаслом «непохитності іранської нації перед невірними».

Отже, у Ізраїлю залишається один варіант – практичне виконання загрози, задекларованої в рамках «доктрини Бегіна». Чи ймовірно для Ізраїлю сьогодні зруйнувати ядерну інфраструктуру Ірану настільки, щоб надовго зупинити розвиток іранської програми держави?

Нинішні іранські ПРО не дуже відрізняються від іракських 1981 року. Тобто, для сучасних комплексів радіоелектронної боротьби Ізраїлю не стане особливих труднощів нейтралізувати оглядові РЛС і засоби наведення зенітних ракет Ірану [11]. На відміну від Іраку, який володів єдиним ядерним реактором французької зборки, іранська ядерна інфраструктура розташована на всій території країни, у тому числі й у гірській місцевості, тому одна військова операція не зможе знищити значну її частину. Крім того, на відміну від іракської, іранська ядерна програма сьогодні є практично самодостатньою і, відповідно, спроможна самовідновлюватися. Тому згадана ізраїльська операція не знищила, а лише загальмувала розвиток ядерної програми Іраку, і спроба зупинити Іран вбачається практично безнадійною. При цьому Іран паралельно розробляє урановий і плутонієвий проекти, що значно підвищує життєздатність ядерної програми в цілому.

Тегеран неодноразово заявляв, що Іран готовий до масованої воєнної відповіді на будь-який напад, а це означає початок повномасштабної війни між двома державами, що для Ізраїлю,

враховуючи вразливість його стратегічного і географічного положення, є вкрай неприйнятним [12].

Останній можливий варіант дій Ізраїлю, а саме – залучення до військової антиіранської операції власного ядерного арсеналу, має досить низьку вірогідність завдяки феномену «ядерного табу», що стримує будь-якого володаря ядерної зброї від її застосування. При чому, крім колосального радіоактивного зараження всього близькосхідного регіону, потужність ядерної зброї, необхідної для знищення ядерної програми Ірану, в кілька десятків разів перевищуватиме потужність атомних бомб, скинутих на Хіросіму і Нагасакі у 1945 році.

Таким чином, зазначена тактика є непродуктивною відносно Ірану і не матиме для Ізраїлю очікуваного результату. Крім того, цей варіант спричинить появу значної кількості побічних загроз для єврейської держави, а саме: війна на виснаження, екологічна катастрофа для регіону, загострення конфронтації з мусульманським світом і непоправний удар по іміджу на міжнародній арені. Отже, можна припустити, що Іран, у випадку, якщо він дійсно налаштований на створення власного ядерного арсеналу, все ж дійде до власного ядерного стримування.

Перспективи встановлення взаємного ірансько-ізраїльського ядерного стримування можна спрогнозувати з позицій класичних елементів теорії ядерного стримування:

1. Переконливість ізраїльського ядерного стримування.
2. Раціональність акторів системи стримування.
3. Параметри неприйнятної шкоди (збитку) для Ірану і для Ізраїлю.
4. Проблема другого удару (удару відплати) для Ізраїлю.

Переконливість ізраїльського ядерного стримування є одним з найбільш уразливих місць єврейської держави. Водночас, дана категорія є однією з найважливіших для стримування. Названа Л. Фрідманом «чарівним інгредієнтом стримування», переконливість передбачає поєднання демонстрації відповідних військових можливостей держави з її готовністю застосувати ці

можливості, й, що найважливіше, із розумінням цього факту потенційним супротивником [13].

Саме останнє і викликає найбільшу кількість дебатів у політичній науці Ізраїлю. Політика непрозорості зробила туманною інформацію не тільки про ядерні можливості єврейської держави, але й залишила відкритим питання про той поріг, який змусить ізраїльський уряд натиснути на ядерну кнопку. Подією, що спровокувала дану дискусію, стала війна в Персидській затоці 1991 року, коли Ірак випустив по ізраїльській території близько сорока ракет «Аль-Хусейн», оснащених звичайними боеголовками. Режим С. Хусейна вдався до цього, незважаючи на суворе попередження Тель-Авіва, про те, що наслідком ракетних атак Іраку стане суворе відплата.

Цей прецедент розглядається експертами з двох позицій. Так Ш. Фельдман стверджує, що ізраїльське ядерне стримування було успішним, оскільки Ірак не наважився застосувати проти єврейської держави хімічну зброю, якої має величезні запаси, і багаторазово використовував протягом ірансько-іракської війни [14]. Протилежна позиція, висловлена Я. Євроном, інтерпретує переконливість ізраїльського ядерного стримування як абсолютно низьку, що і підтвердив іракський ракетний обстріл. А незастосування хімічної зброї, на думку дослідника, відбулося швидше з технічних причин, ніж унаслідок ефективності ізраїльських загроз [15]. З. Маоз вважає, що ядерне стримування Ізраїлю не буде переконливим у всіх випадках, крім одного, коли йтиметься про фізичне виживання держави. Тобто, сьогодні ізраїльське ядерне стримування не спроможне запобігти ані хімічній атаці, ані атаці звичайними озброєннями на території держави, що свідчить про необхідність знижувати ядерний поріг шляхом відходу від політики «непрозорості». Нинішня політика «ядерної непрозорості», на думку експерта, бачиться як Самсонів вибір – гинути, забрати з собою ворогів, що, з точки зору практичної політики, є абсурдом [16].

Торкаючись питання раціональності учасників системи ірансько-ізраїльської ядерного стримування, спробуємо спростувати популярну останніми роками тезу про ісламський ірраціоналізм або ставлення до Ірану як до фанатичної релігійної держави, готової до са-

мопожертви. Заява іранського президента М. Ахмадінежада, зроблена в жовтні 2005 року на конференції «Світ без сіонізму», де він закликав «стерти Ізраїль з політичної карти світу», лише посилює таке уявлення про перську державу [17]. Проте є всі підстави вважати, що така риторична заява глави Ірану спрямована передусім на формування відповідного іміджу теократичного Ірану, іміджу захисника всіх правовірних. В арабсько-ізраїльському конфлікті, в якому з ісламських позицій Ізраїль представлений як держава, що захопила мусульманські святині й перешкоджає створенню незалежної Палестинської держави. До речі, Ізраїль у певному розумінні сьогодні захищений своїм володінням Єрусалимом, в якому розташована мечеть Аль-Акса, одна з трьох найбільших мусульманських святинь. Отже, навіть якщо б Іран і мав намір стерти єврейську державу з карти світу, наявність Єрусалиму є додатковим стримуючим чинником. На наш погляд, нинішня зовнішня політика Тегерана, хоч і є досить ризикованою, проте відзначається наявністю в ній «східних» хитрощів. Ірраціональна іранська риторика передусім спрямована на Ізраїль саме через невідповідне геостратегічне положення цієї держави. Під захистом дипломатичного торгу з Радою Безпеки ООН останніми роками Тегеран уміло просунув розвиток своєї ядерної програми, уникаючи поки двох найсерйозніших наслідків – економічного ембарго і військового втручання.

Після нальоту на Осірак прем'єр-міністр Ізраїлю М. Бегін відзначив у своїй публічній промові: «За оцінками наших фахівців одна іракська 20-кілотонна бомба здатна одразу знищити 50 000 ізраїльтян і стати причиною смерті ще 150 000 чоловік. Крім того, наслідки радіації не тільки стануть причиною смерті, але і позбавлятиме можливості народжувати дітей, або ж діти народжуватимуться з фізичними та психічними відхиленнями. Маючи три такі атомні бомби, супротивник буде здатний знищити Єрусалим, Тель-Авів з передмістями, а також Хайфу з довколишніми містами. 20 % ізраїльського населення будуть знищені або опромінені. У відповідних цифрах це дорівнюватиме 46 мільйонам американців. Ось чому іракська бомба буде постійною загрозою Ізраїлю» [18]. Сьогодні

роль Іраку перебрав на себе Іран, причому з незрівнянно більшою загрозою для Ізраїлю.

Навіть приблизне порівняння іранської й ізраїльської територій демонструє величезну нерівність приблизно 1:80, де площа території Ізраїлю 20 991 км², а Ірану 1 648 195 км². Співвідношення населення становить 1:10 (7,2 млн ізраїльтян проти 70 млн іранців) [19]. За такої маленької території щільність населення тут досить висока, що, відповідно, тому, у разі нанесення ядерного удару по території Ізраїлю, відсоток смертності на квадратний кілометр тут буде набагато вищим.

Стосовно ж Ірану, то для цієї країни рівень неприйнятної шкоди є значно вищим, аніж для Ізраїлю. Досвід ірансько-іракської війни підтвердив, що втративши загиблими близько 500 тис. осіб, Іран досить швидко оговтався. Певний «поріг болю» для Ірану був пройдений ще наприкінці 80-х років. І цей момент сьогодні враховується ізраїльською розвідкою.

Думки політологів і військових експертів розходяться стосовно спроможності Ізраїлю здійснити другий удар. Так, у 1980 році начальник Генштабу збройних сил Ізраїлю Р. Етан заявив, що розміри території Ізраїлю і його населення перешкоджають встановленню ядерного балансу страху, оскільки Ізраїль може бути знищено вже першим ударом [21]. Протилежної думки щодо цієї проблеми дотримується відомий науковець Е. Латтвак, який стверджує, що, володіючи навіть ядерними боєголовками, розміщеними на ракетах шахтного базування, Ізраїль здатний забезпечити собі потенціал другого удару. Причина, на думку фахівця, полягає в значному технічному відставанні інших держав Близького Сходу від рівня Ізраїлю, завдяки чому більшість їхніх ракет зазвичай неточно вражають цілі [22]. Втім, така позиція видається досить легковажною, передусім тому, що технічний прогрес поступово проникає і на Близький Схід, а ракетами з ядерними боєголовками немає потреби бути дуже точними, бо відхилення ракети з ядерним зарядом від цілі навіть на кілька кілометрів не має великого значення.

Іншим варіантом забезпечення можливості удару відплати можна розглядати удар «у відповідь назустріч». Однак, такий варіант якщо і може вважатися ефективним для таких держав, як

Росія і США, то саме завдяки досить тривалому підлітному часу ракет, що становить близько 15 хвилин. Враховуючи відстань між Іраном й Ізраїлем, підлітний час становить не більше трьох хвилин, тобто його недостатньо для того, щоб, отримавши сигнал від СПРН, прийняти рішення про атаку у відповідь, та здійснити її. Все це просто неможливо виконати до того часу, як ворожі ракети впадуть на територію єврейської держави. Таким чином, зазначений варіант дій не прийнятний в ситуації ірансько-ізраїльського ядерного зіткнення.

Єдиною можливістю забезпечити другий удар для Ізраїлю може стати розвиток морської компоненти ядерних сил. Згідно з офіційними даними з 2003 по 2006 роки, Ізраїль придбав у Німеччини 3 підводних човни класу «Дельфін», здатних нести балістичні ракети з ядерними боеголовками (ПЧАРБ) [23]. Водночас, тут Ізраїлю знову ж таки доведеться вирішити кілька проблем. Перша – приблизні оцінки ізраїльських експертів свідчать, що для забезпечення ефективної ядерної оборони, державі необхідно не менше дев'яти підводних човнів класу «Дельфін» – враховуючи те, що одні з них нестимуть бойове чергування, інші стоятимуть на ремонті, треті прямуватимуть або повертатимуться з бойового чергування. Однак наявність такої кількості підводних човнів може підірвати оборонний бюджет держави [24]. Друга - проблема з місцем базування, точніше несення бойового чергування ПЧАРБ. Пропонується два варіанти – Середземне море та Індійський океан. І якщо Середземне море є більш доступним для Ізраїлю, то навряд чи розміщені там ПЧАРБ матимуть максимальний рівень безпеки, враховуючи порівняно невелику акваторію моря та його насиченість діяльністю всіх приморських держав. Індійський океан зручніший щодо цього, але у такому разі шлях до місця бойового чергування доведеться долати через Суецький канал і Перську затоку, де підводні човни будуть найбільш уразливі. Проте можна уявити, що, у разі форсування Іраном ядерної програми, Ізраїль буде змушений піти на ризик і, ймовірно, спробує зайняти обидві згадані ніші.

Важливим чинником, спроможним дійсно укріпити ізраїльське ядерне стримування можуть бути ядерні гарантії головного союзника

Ізраїлю – США. Тобто, Сполучені Штати можуть надати Ізраїлю гарантії розширеного стримування на зразок тих, які вони надали Західній Європі. На наш погляд, можливість надання Ізраїлю «американської ядерної парасольки» є досить ймовірною, але ж її наслідки для стабільності на Близькому Сході будуть неоднозначними. У цьому контексті постає три важливих питання.

Як поводитиметься Ізраїль, отримавши надійні гарантії захисту з боку США? На думку Дж. Рассела, агресивність традиційної для держави тактики «наступального домінування» за підтримки американських ядерних сил лише зростатиме [21]. А це може спровокувати ефект так званого «парадоксу стабільності/нестабільності», коли відсутність великого ядерного конфлікту підміняється значною кількістю малих криз із застосуванням звичайних озброєнь. У ситуації з Іраном та Ізраїлем такі конфлікти, ймовірно, проходять на території Лівану проти «Хизболли», яку свого часу створив та досі підтримує Іран. (Прикладом такого конфлікту може бути лівансько-ізраїльська війна влітку 2006 року). Подібні дії Ізраїлю сприймаються як агресивні, Іран же, у якому мусульманський світ бачить «захисника правовірних», може не встояти від спокуси «втихомирити агресора», а за наявності ядерної зброї це загрожує ескалацією великого ядерного конфлікту. Отже, у разі надання гарантій розширеного стримування Ізраїлю, США доведеться жорстко контролювати Тель-Авів, більше того, недостатність такого контролю здатна втягнути Вашингтон у локальний ядерний конфлікт.

Як поводитиметься Іран, який стане об'єктом стримування тисяч американських ядерних боеголовок? Враховуючи традиційно провокаційний характер іранської зовнішньої політики, можна очікувати, що Тегеран спробує вдатися до серії асиметричних кроків з метою розлютити Ізраїль настільки, щоб той зробив перший необачний крок, надавши Ірану можливість розіграти карту «захисника правовірних».

Як поводитиметься Вашингтон, втягнутий своїми гарантіями безпеки до потенційного ядерного конфлікту? Передусім видається, що з одного боку США спробують стримати Ізраїль, а з іншого – «стримана» позиція Ізраїлю може дати Ірану ілюзію слабкості опонента, що підштовхне

його до спроби радикально змінити баланс сил на Близькому Сході шляхом асиметричних дій, намагаючись виштовхуючи інших акторів з їхніх сфер впливу. Тут, ймовірно, Іран зіткнеться не тільки з інтересами Ізраїлю, але і порушить традиційну сферу життєвих інтересів Саудівської Аравії. Крім того, Сполучені Штати і самі напевно спробують чинити на Тегеран тиск, щоб не допустити геополітичних змін у регіоні. Враховуючи іранський менталітет, для якого підкорятися тиску означатиме «втратити обличчя», слід очікувати, що така спроба призведе до ескалації напруження на Близькому Сході. Наслідком такої напруги, знову ж таки, може стати ескалація конфлікту до рівня ядерного, при чому результат зумовлюватиметься міцністю нервів гравців. Чи дійде цей конфлікт до рівня застосування ядерної зброї ймовірно залежатиме від того, на скільки раціональним буде Іран з позиції США. Найбільш ймовірними можуть бути два варіанти розвитку подій – взаємний компроміс, який певною мірою стабілізує відносини ядерних держав у регіоні, або ж відкритий ядерний конфлікт.

Існує й інший варіант розвитку подій, який припускає що Іран, зумівши все ж таки отримати ядерну зброю, за прикладом Ізраїлю не стане про це заявляти. Даний сценарій має найнижчу ймовірність, і при цьому є найменш небезпечним. Малоімовірним він є тому, що розвиток іранської ядерної програми є багато в чому статусним, тобто – наявність ядерної зброї повинна бути оприлюднена, інакше вона втрачає своє основне призначення. До того ж, формування оборонної політики «за образом і подобою Малого Сатани», яким охрестили Ізраїль в Ірані, навряд чи буде прийнятним для іранського керівництва, хоча б з позицій непопулярності такого кроку серед іранського широкого загалу.

Водночас, якщо залишити хоча б малу дециму з того, що Іран піде по шляху «ядерної непрозорості», така політика значно пом'якшить вірогідність взаємного ядерного зіткнення, оскільки вона:

- виключає «страх раптової ядерної атаки», що є основною причиною нестабільності ядерного стримування на початкових етапах, оскільки жодна з держав не здійснить ядерну атаку без визнання свого ядерного статусу;

- знижує необхідність надання американських ядерних гарантій Ізраїлю, який може розвивати свій підводний ядерний флот, так би мовити «про всяк випадок», тобто на випадок, якщо Іран коли-небудь відмовиться від політики непрозорості.

Однак подібний сценарій, знову ж таки, має свої недоліки.

По-перше, таке «заморожене» стримування завжди ризикує перейти з латентної стадії в гостру.

По-друге, переконливість ізраїльської загрози стримування може значно знизитися внаслідок того, що передбачене «доктриною Бегіна» недопущення появи у ворогів Ізраїлю ядерної зброї виявиться неспроможним. На етапі непрозорості взаємного стримування цей момент істотно не впливає на стабільність, проте у разі загострення ситуації може виявитися фатальним.

Незважаючи на існування перших двох варіантів розвитку подій, на думку багатьох фахівців, найбільш вірогідним сьогодні вважається перспектива перетворення Ірану на «віртуальну» ядерну державу. Тобто Іран, не володіючи фактичним арсеналом ядерної зброї, збереже за собою всі можливості, щоб у разі очевидної загрози безпеці держави в найкоротші терміни отримати власну ядерну бомбу. Очевидним наслідком цього кроку для регіональної й глобальної безпеки стане «ланцюгова реакція» по всьому регіону. Останніми роками значно активізували свою діяльність з розвитку мирної атомної енергетики такі країни Близького Сходу, як Єгипет, Саудівська Аравія, Алжир, Туніс, Марокко та інші. Чи означає це, що за прагненням до мирного атому ці держави приховують наміри до створення власної ядерної бомби? Цілком вірогідно, що реакцією на «пороговий» статус Ірану стане аналогічна ситуація з Єгиптом і Саудівською Аравією, які також претендують на статус регіональних лідерів і не дозволять Ірану довго бути першими в ядерній сфері. За такої ситуації, мотивація Ізраїлю відійти від «ядерної непрозорості» також може посилитися, що підштовхне всіх інших близькосхідних проліферантів до нарощування ядерних м'язів.

Втім, Ізраїлю не обов'язково бути тією іскрою, яка перетворить Близький Схід на

співтовариство ядерних держав, бо провокуючі чинники можуть мати і неізраїльське походження. У будь-якому випадку, якщо Ізраїль чекатиме подальшого розвитку подій, зберігаючи нинішній статус «непрозорості», у перспективі його ядерний арсенал може стати об'єктом шантажу з боку близькосхідних супротивників, здатних поставити ультиматум: «Або Близький Схід стане зоною, повністю вільною від ядерної зброї, або Ізраїль матиме одночасно кілька ядерних сусідів».

За такої ситуації, перед Ізраїлем постане завдання будь-якою ціною попередити розвиток військової компоненти іранської ядерної програми як загального провокуючого чинника. Дане завдання, ймовірно, вирішуватиметься шляхом розвідки і знищення військових ядерних розробок держави, що, знову ж таки припускає превентивний удар. Водночас, відхід від ядерної непрозорості сьогодні, коли іранська ядерна програма набирає темпи, може спровокувати Іран на ядерний вибір. Таким чином, оцінка сучасної ситуації на Близькому Сході, й особливо, перспектив її розвитку, дає підстави стверджувати наступне.

1. Нинішня політика «ядерної непрозорості» для Ізраїлю вбачається оптимальною з погляду нівелювання можливих наслідків ядерного розповсюдження на Близькому Сході.

2. Стрімка інтенсифікація глобальних процесів розповсюдження ядерної зброї у світі сьогодні торкнулася і Близького Сходу. Аналіз сучасних подій дозволяє передбачити в найближчому майбутньому з'явлення в регіоні нової ядерної держави, що, швидше за все, змусить Ізраїль відступити від політики «непрозорості» з метою підвищення переконливості свого ядерного стримування.

3. Відмова від політики «непрозорості» у свою чергу загрожуватиме низкою значних наслідків для регіону. Зокрема, це так званий «ефект доміно», тобто спроба отримання арабськими державами ядерного статусу, залучення до системи ядерного стримування США як гаранта безпеки Ізраїлю і наростання на Близькому Сході ядерної напруженості внаслідок «розхитування» Тегераном балансу сил, що вже склався. Така ситуація спроможна спричинити і локальний збройний конфлікт з обмеженим застосуванням

ядерної зброї, і забезпечити в регіоні нову форму стабільності, засновану на взаємному ядерному стримуванні. Водночас, відкласичного стримування часів «холодної війни» близькосхідна система відрізнятиметься: а) багатополарністю; б) нижчим рівнем стабільності завдяки багатополарності та багатокультурності учасників; в) диспропорцією кількісних і якісних характеристик учасників.

Список використаних джерел

1. *Иран по-прежнему опасен, считает Олмерт*, 12 декабря 2007 // http://news.bbc.co.uk/1/hi/russian/international/newsid_7139000/7139749.stm.
2. *Feldman Sh.* Deterrence and the Gulf Crisis // *Deterrence in the Middle East, Where the Theory and Practice Converge*. – Tel Aviv University, Jaffe Center for Strategic Studies, JSS Study. – № 22. – 1993. – P. 143-152; *Maoz Z.* Defending the Holy Land. A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy. – Ann Arbor : The University of Michigan Press, 2006. – 540 p.; *Cohen A.* Israel and the Bomb. – N.Y.: Columbia University Press, 1998. – P. 346.
3. *Gross Stein J.* Extended Deterrence in the Middle East: American Strategy Reconsidered // *World Politics*. – 1987. – Vol. 39. – № 3. – P. 326-352; *Russell J. R.* Nuclear Strategy and the Modern Middle East // *Middle East Policy*. – 2004. – Vol. 11. – № 3. – P. 101-118.
4. *Фабричников И., Фролов А.* Контрраспространение: хорошо забытое старое // *Ядерный Контроль*. – 2003. – № 4. – Т. 9. – С. 139-152.
5. *Сирунционе, Д., Уолфстол Д., Раджкumar М.* Израиль // *Ядерное распространение*. – 2003. – № 47. – С. 44.
6. *Угрозы режиму нераспространения ядерного оружия на Ближнем и Среднем Востоке* / Под ред. А. Арбатова и В. Наумкина. – М.: Московский Центр Карнеги, 2005. – С. 16.
7. *Cohen A.* Israel and the Bomb. – N. Y.: Columbia University Press, 1998. – P. 346.
8. *Pry P.*, Israel's Nuclear Arsenal. – Westview Press, Boulder, Colorado, 1984. – P. 95.
9. *Inbar E.* Contours of Israel's New Strategic Thinking // *Political Science Quarterly*. – 1996. – Vol. 111. – № 3. – P. 59.
10. *Ziemke C. E.* The National Myth and Strategic Personality of Iran: A Counterproliferation Per-

spective // *The Coming Crisis: Nuclear Proliferation, US Interests and World Order?* Ed. By V. A. Utgoff. – Cambridge, the MIT Press, 2000. – P. 87-95.

11. *Фабричников И., Фролов А.* Контрраспространение: хорошо забытое старое // *Ядерный Контроль*. – 2003. – № 4. – Т. 9. – С. 143.

12. *Salama S., Ruster K.* A Preemptive Attack on Iran's Nuclear facilities: Possible Consequences, September 9, 2004. // < <http://cns.mii.edu/pubs/week/040812.html>.>

13. *Freedman L.* The Evolution of the Nuclear Strategy. – New York: St. Martin Press, 1981. – P. 117.

14. *Feldman Sh.* Deterrence and the Gulf Crisis // *Deterrence in the Middle East, Where the Theory and Practice Converge*. – Tel Aviv University, Jaffe Center for Strategic Studies, JSS Study. – № 22. – 1993. – P. 143.

15. *Evron Y.* Israeli Deterrence During Gulf Crisis // *Deterrence in the Middle East, Where the Theory and Practice Converge*. – Tel Aviv University, Jaffe Center for Strategic Studies, JSS Study. – № 22. – 1993. – P. 113.

16. *Maoz Z.* Defending the Holy Land. A Critical Analysis of Israel's Security and Foreign Policy. – Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2006. – P. 320.

17. *Ahmadinejad:* Wipe Israel off map, Al Jazeera English, October 28, 2005 // <http://english.aljazeera.net/NR/exeres/15E6BF77-6F91-46EE-A4B5-A3CE0E9957EA.html>

18. *Melman Y.* Mutually Assured Uncertainty. – June, 30, 2005 // <http://www.tau.ac.il/jcss/haaretz300605.html>.

19. *Internet World Stats* – <http://www.internet-worldstats.com/middle.htm#ir>.

20. *Steinberg G. M.* Deterrence Instability: Hizballah's Fuse to Iran's Bomb, Jerusalem Viewpoints. – № 529. – 1 April, 2005. – <http://www.jcpa.org/jl/vp529.htm>.

21. *Inbar E.* The Imperative to Use Force Against Iranian nuclearization, October 18, 2006. // [www/biu.ac.il/SOC/besa/perspectives12.html](http://www.biu.ac.il/SOC/besa/perspectives12.html)

22. *IMRA* interview with Edward Luttwak, 26 July 1999. // <http://www.imra.org.il/story.php3?id=2870>.

23. *Israel Missiles Profile*, October 20, 2006.

24. http://www.nti.org/e_research/profiles/Israel/index.html.

25. *Bar-Joseph U.* The Paradox of Israeli Power // *Survival*. – Winter 2004-2005, Vol. 46. – № 4. – P. 136.

26. *Russell J. R.* Nuclear Strategy and the Modern Middle East // *Middle East Policy*. – 2004. – Vol. 11. – № 3. – P. 102.